

MARZENA MRUK ▶▶

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3529-0365>**SARA PIWOWARSKA** ▶▶

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6925-8160>

Izrael i Azerbejdżan w XXI wieku – szczerą współpracę czy małżeństwo z rozsądku? Zarys problematyki

**Israel and Azerbaijan in the 21st century – sincere cooperation or
a marriage of convenience? Outline of the issues**

Abstract

Relations between Israel and Azerbaijan were established in 1991. Israel is now one of Azerbaijan's key partners. Despite the difficult geopolitical situation of both countries, they are developing cooperation in the field of trade, military, technical and political matters. In view of the developing relations between Azerbaijan and Israel, both countries benefit from mutual economic benefits and have also become strategic partners. The alliance with Azerbaijan gives Israel the opportunity to improve relations with Turkey and counterbalance Iran's influence in the region. Azerbaijan, on the other hand, is developing rapidly as a result of cooperation with Israel and is becoming a key player in the South Caucasus region.

Keywords: Azerbaijan, Israel, Iran, political, economic and military relations

Израиль и Азербайджан в XXI веке – настоящее сотрудничество или брак по расчету? Обсуждение вопросов

Аннотация

Отношения между Израилем и Азербайджаном были установлены в 1991 году. Сегодня Израиль является одним из ключевых партнеров Азербайджана. Несмотря на сложное геополитическое положение обеих стран, они развивают сотрудничество в области торговли, военно-технической и политической сферы. Развитие отношений между Азербайджаном и Израилем дает им ряд преимуществ из взаимной экономической выгоды. Страны также стали стратегическими партнерами. Союз с Азербайджаном дает Израилю возможность улучшить отношения с Турцией и уравновесить влияние Ирана в регионе. С другой стороны, Азербайджан стремительно развивается в результате сотрудничества с Израилем и становится ключевым игроком в регионе Южного Кавказа.

Ключевые слова: Азербайджан, Израиль, Иран, политические, экономические и военные отношения

Wstęp

Wraz z upadkiem Związku Radzieckiego doszło do zmiany układu sił w regionie Kaukazu Południowego i powstania trzech niepodległych państw: Armenii, Azerbejdżanu i Gruzji. Każdy z nowopowstałych krajów musiał wypracować założenia swojej polityki zagranicznej oraz wskazać jej główne kierunki w okresie pozimnowojennym. Władze Azerbejdżanu zdecydowały się na nawiązanie relacji z Izraelem, dzięki czemu do dziś kraje te łączy strategiczne partnerstwo, opierające się na współpracy w wielu dziedzinach. Relacje Izraela i Azerbejdżanu, często określane są jako transakcyjne i są jednymi ciekawszych we współczesnych stosunkach międzynarodowych. Oba państwa łączy niewiele, a stosunki między nimi oparte są przede wszystkim na dążeniu do uzyskania wzajemnej korzyści.

Jednym z polityków, którzy przyczynili się do rozwoju współczesnych stosunków azerbejdżańsko-izraelskich był lider partii „Nasz dom-Izrael”, były minister spraw zagranicznych Izraela, Awigdor Lieberman. Z kolei z azerbejdżańskiej strony inicjatorem zbliżenia z Izraelem był deputowany

do azerbejdżańskiego parlamentu, prezes fundacji „Konstytucja”¹ Alimamed Nuriyev (Sattarov, 2017, s. 43). Ze strony izraelskiej, głównym celem było stworzenie przeciwwagi dla wpływów Iranu, jednak z czasem relacje z Azerbejdżanem rozwijały się i została nawiązana strategiczna współpraca, która determinuje bezpieczeństwo obu państw.

Niniejszy artykuł ma na celu analizę relacji izraelsko-azerbejdżańskich po 2000 roku i ich wpływu na kształt współczesnych stosunków międzynarodowych; ze szczególnym uwzględnieniem kooperacji politycznej i gospodarczej oraz militarnej, między innymi w kontekście konfliktu o Górski Karabach oraz wpływu aktywności regionalnej Islamskiej Republiki Iranu. Nakreślenie powyższych aspektów w relacjach bilateralnych między Izraelem a Azerbejdżanem warunkuje budowę artykułu, który składa się z trzech głównych części, które odpowiadają odpowiednim zagadnieniom. Wśród szeregu pytań badawczych, na które ma odpowiedzieć niniejszy artykuł wymienia się: dlaczego budowane na przestrzeni lat strategiczne partnerstwo między Izraelem a Azerbejdżanem jest istotne dla współczesnych stosunków międzynarodowych? Jaki wpływ na relacje bilateralne mają kwestie religijne? w jaki sposób współpraca militarna między państwami wpływa na sytuację w Górskim Karabachu? dlaczego aktywność Islamskiej Republiki Iranu w dużym stopniu determinuje relacje izraelsko-azerbejdżańskie w XXI wieku? Wśród materiałów badawczych wykorzystanych w powyższym artykule można wymienić przede wszystkim prace anglojęzyczne. Do analizy niniejszego problemu badawczego zostały wykorzystane następujące metody badawcze: opis, analiza historyczna oraz metoda decyzyjna.

Współpraca polityczna i gospodarcza

Początek współpracy politycznej między Izraelem a Azerbejdżanem datuje się na początek lat 90. XX wieku, gdy 25 grudnia 1991 roku Izrael jako jedno z pierwszych państw uznało niepodległość Republiki Azerbejdżanu. Uznanie niepodległości Azerbejdżanu przez Izrael wiązało się z założeniami

¹ „Konstytucja” została założona w 2003 r., Głównym celem fundacji jest wzmocnienie aktywności obywatelskiej w Azerbejdżanie, wspieranie rozwoju instytucji demokratycznych oraz pomoc w skuteczniejszym zwalczaniu korupcji.

ówczesnej polityki zagranicznej państwa, która zakładała uznanie niepodległości wszystkich republik poradzieckich. Wynikało to z takich przesłanek jak: zwiększenie swojej legitymizacji w świecie islamskim i zmniejszenie tym samym wpływów arabskich z wykorzystaniem nowych republik muzułmańskich na obszarze poradzieckim. Wynikało to przede wszystkim z tego, że kraje islamskie udzielały wielokrotnie wsparcia Azerbejdżanowi w konflikcie z Armenią o Górski Karabach, zarówno na poziomie relacji bilateralnych, jak i w ramach organizacji międzynarodowych. Zbudowanie stosunków dyplomatycznych z niepodległym Azerbejdżanem stanowiło dla Izraela możliwość poprawy swojego wizerunku w państwach regionu (muzułmańskich i wrogo nastawionych do Państwa Żydowskiego). Ponadto, uznanie niepodległości Azerbejdżanu wydawało się władzom izraelskim krokiem do poprawy swojej pozycji w Organizacji Narodów Zjednoczonych jako państwa, które będąc w konflikcie z państwami arabskimi jest w stanie utrzymywać poprawne relacje z innym krajem islamskim oraz ustanowienia współpracy z nowymi podmiotami stosunków międzynarodowych w celu ułatwienia żydowskiej imigracji do Izraela². Niemniej, Azerbejdżan zaledwie siedem miesięcy później podjął decyzję o uznaniu Państwa Izrael (Edelstein, 2021), dzięki czemu stał się trzecim państwem muzułmańskim – po Turcji (1949 r.) i Egipcie (1979 r.), który nawiązał stosunki z Izraelem. Rozwijające się relacje bilateralne między państwami przyczyniły się do tego, że Izrael otworzył swoje przedstawicielstwo dyplomatyczne w Baku już w 1993 roku, podczas gdy władze azerskie powstrzymały się od otwarcenia swojej ambasady w Izraelu, argumentując ten fakt „politycznymi ograniczeniami”, które miały wynikać z jego skomplikowanego usytuowania geopolitycznego, czyli bliskości Islamskiej Republiki Iranu oraz członkostwa w międzynarodowych organizacjach islamskich (Murinson, 2014, s. 14)³.

Po zakończeniu zimnej wojny, Azerbejdżan stał się jednym z najbliższych partnerów Izraela w świecie muzułmańskim, który poszukiwał sojuszników w utrzymaniu swojej legitymizacji w sferze stosunków międzynarodowych. Azerbejdżan zamieszkiwany jest w zdecydowanej większości przez szytów,

² W 1989 roku liczba Żydów zamieszkujących Azerbejdżan wynosiła 30,8 tys.

³ W październiku W 2001 roku Alijew zobowiązał się do otwarcia ambasady w Izraelu, ale tak się nie stało jeszcze się zmaterializował.

jednak nie wpływa to znacznie na relacje z Izraelem, gdyż Konstytucja Azerbejdżanu nie wprowadziła pojęcia religii państwowej, przez co jest to kraj świecki, a relacje azerbejdżańsko-żydowskie mają swoje podłoże historyczne. Pierwsi Żydzi aszkenazyjscy⁴ (Salmanov, 2018) przybyli do Azerbejdżanu na początku XIX wieku, ale masowa ich migracja rozpoczęła się w latach 70. XIX wieku (Abilov, 2009, s. 150). W związku z tym, że jedną z przesłanek do nawiązania stosunków dyplomatycznych Izraela z Azerbejdżanem była chęć ułatwienia imigracji Żydów do Izraela, już w 1992 roku powstało Stowarzyszenie na rzecz więzi kulturowych Azerbejdżanu i Izraela z siedzibą w Baku, którego głównym celem było pobudzenie tożsamości żydowskiej wśród społeczności Azerbejdżanu (Murinson, 2014, s. 154). Chociaż antysemityzm nigdy nie stanowił kluczowego problemu Azerbejdżanu, to upadek Związku Radzieckiego, nawiązanie relacji dyplomatycznych z Izraelem oraz wybór na pierwszego niekomunistycznego prezydenta Azerbejdżanu, Abulfaza Elchibeya, który był uznawany za zwolennika państwa izraelskiego, zbiegło się w czasie z masową emigracją żydowską do Izraela. Szacuje się, że obecnie liczba ludności żydowskiej w Azerbejdżanie wynosi około 12 tysięcy osób, podczas gdy, według danych z 2009 r. prawie 50 tysięcy emigrowało do Izraela, jednak utrzymują oni nadal więzi kulturowe i gospodarcze z krajem pochodzenia (Bishku, 2009, s. 305)⁵. Obecnie liczba imigrantów z Azerbejdżanu zamieszkujących Izrael wynosi ok. 80 tysięcy. W sierpniu 2007 roku w Izraelu powstał Kongres Azerbejdżanu, który miał reprezentować interesy władz w Baku oraz współpracować z organizacjami diaspory azerskiej, szczególnie w kontekście utrzymania kultury i tradycji. Kongres powołał Centrum Kultury Azerbejdżanu w Izraelu, które odgrywało znaczącą rolę w stosunkach dwustronnych między Azerbejdżanem a Izraelem. Centrum umożliwiała Azerom mieszkającym w Izraelu oraz innym osobom zainteresowanym kulturą i historią Azerbejdżanu oraz językiem azerskim

⁴ Struktura społeczności żydowskiej w Azerbejdżanie jest bardzo rozległa i obejmuje następujące grupy: Aszkenazyjczyków, Juhuro (Żydzi Górscy) oraz Żydów Gruzińskich. W przeszłości Azerbejdżan był również miejscem zamieszkania Żydów krymskich, Żydów kurdyjskich, Żydów Bucharskich, Żydów Ger oraz Żydów Subbotników.

⁵ Abulfaz Elchibey wypowiadał się także pozytywnie na temat aspiracji niepodległościowych irańskich Azerów, co spotkało się z krytyką władz Iranu, które miały określić go jako „bezbożnego syjonistę”.

zaznajomienie się z nimi, a ponadto korzystanie ze specjalnie powstałej w tym celu biblioteki. Ponadto, w Izraelu zostało otwarte biuro Lider TV Channel, które nieoficjalnie reprezentuje azerski rząd w Izraelu i ma na celu wymianę informacji z Izraela i innych państwa Bliskiego Wschodu dla azerbejdżańskich odbiorców (Abilov, 2009, s. 151).

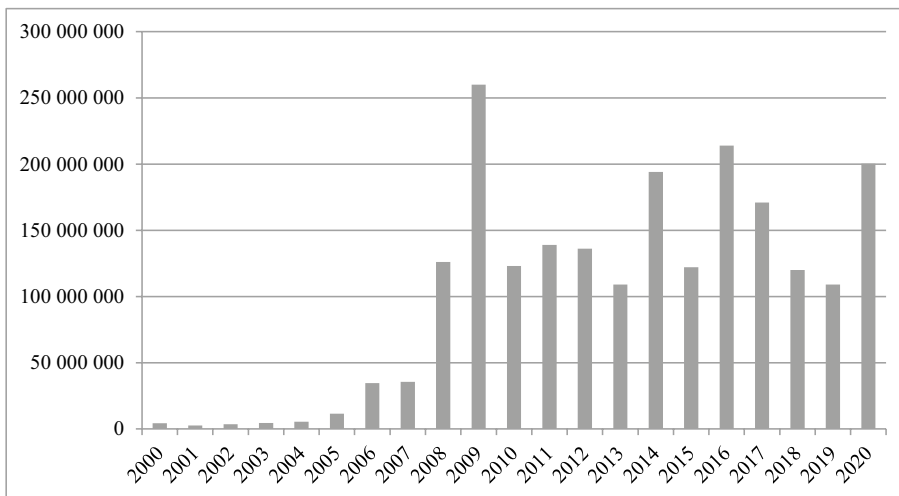
W 2009 roku prezydent Izraela, Szymon Peres odbył oficjalną wizytę w Baku, która przyniosła pozytywne skutki dla relacji bilateralnych między państwami, ale negatywnie odbiła się na relacjach Izraela z innymi państwami Kaukazu Południowego – Armenią oraz Gruzją. Wizyta izraelskiego przywódcy w Azerbejdżanie miała na celu ukazanie państwom regionu siłę przyjaźni izraelsko-azerbejdżańskiej, ale przede wszystkim miała stanowić jasny komunikat dla Islamskiej Republiki Iranu, że nie niemożliwa jest współpraca Żydów i muzułmanów i że nie są oni skazani na wieczny konflikt. Na potwierdzenie tej tezy, Szymon Peres podczas jednego z wywiadów podczas wizyty w Azerbejdżanie miał powiedzieć: „Wiele rzeczy nas łączy (...) Azerbejdżan okazał tolerancję i szacunek dla tego miejsca, w którym Żydzi, muzułmanie i chrześcijanie mogą żyć bez nienawiści i fanatyzmu. To dlatego Azerbejdżan jest dla mnie szczególnym krajem, któremu mogę zaufać” (Murinson, 2014, s. 16). Były minister obrony Izraela, Binyamin Ben Eliezer w 2011 roku stwierdził, że: „Stosunki Azerbejdżanu i Izraela są tak mocne i głębokie, że czynniki zewnętrzne nie mogą wpływać na nie” (Ehrmann, Kraus, Souleimanov, 2013, s. 220). O intensywności relacji izraelsko-azerbejdżańskich świadczy fakt, że od 1994 roku miało miejsce ponad 30 wizyt dyplomatycznych pomiędzy państwami, między innymi 15 lutego 2010 roku do Baku udał się ówczesny premier Izraela Ehud Olmert (Murinson, 2014, s. 15), a w grudniu 2016 roku premier Benjamin Netanjahu (Lisiecka, 2018, s. 53–54).

Analizując stosunki Izraela i Azerbejdżanu, należy zwrócić także uwagę na współpracę gospodarczą, jako jednego z ważniejszych aspektów relacji bilateralnych, szczególnie w kontekście bezpieczeństwa energetycznego Izraela. Izrael jest jednym z pięciu kluczowych partnerów handlowych Baku (Sattarov, 2017, s. 45). Z kolei Azerbejdżan stanowi głównego muzułmańskiego partnera dla izraelskiego rządu. Ważnym w tym kontekście jest to, że azerbejdżańska ropa naftowa stanowi blisko 40% zapotrzebowania na energię Izraela. Importowana jest za pośrednictwem rurociągu Baku-Tbilisi-Ceyhan

(Ozierski, 2020). Budowa rurociągu rozpoczęła się w 2002 r., a pierwszy transport ropy miał miejsce w 2006 r. Na długo przed budową tego rurociągu, rząd Izraela wyraził zainteresowanie importem azerskiej ropy. Zostało to wyrażone podczas wizyty ówczesnego premiera Izraela Benjamina Netanjahu w Baku w roku 1997. Importowanie ropy przez rurociąg Baku-Tbilisi-Ceyhan jest dla Izraela bardzo korzystne, ponieważ rurociąg ten omija Iran, Izrael ma także szansę wykorzystać swoje położenie geograficzne, aby stać się regionalnym węzłem tranzytowym na Daleki Wschód (Marcus, 2009, s. 55). Kontynuowanie współpracy z Azerbejdżanem w tym zakresie pozwoli w przyszłości Izraelowi na poszukiwanie także innych partnerów energetycznych w Azji Środkowej, szczególnie w Turkmenistanie i Kazachstanie oraz umożliwi ustanowienie Azerbejdżanu krajem tranzytowym, który będzie mógł z tego także czerpać korzyści gospodarcze (Souleimanov, Ehrmann, Aliyev, 2014, s. 478–479).

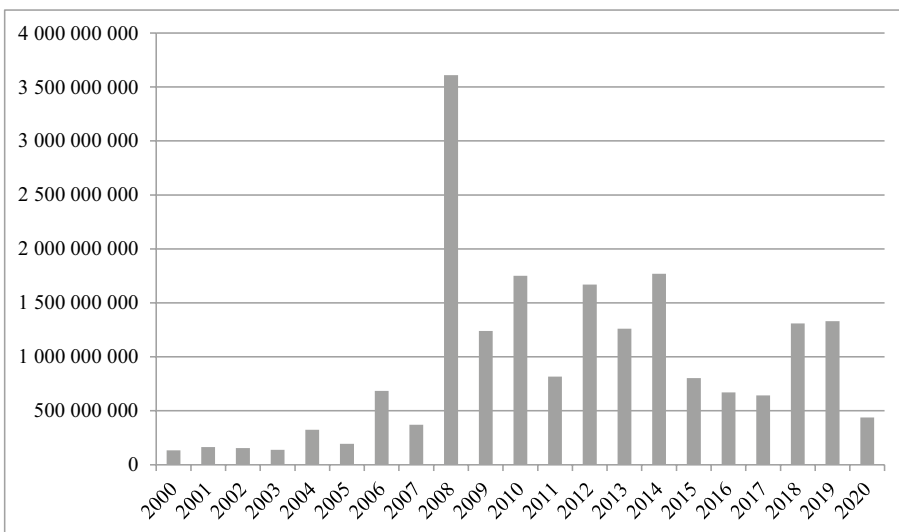
W związku z poprawą stosunków Izraela z krajami arabskimi, azerska ropa naftowa może w przyszłości prawdopodobnie odgrywać mniejszą rolę dla Izraela, rozwijać się za to będą relacje gospodarcze na innych płaszczyznach. Niemniej, izraelscy urzędnicy wyrażali zainteresowanie zakupem azerbejdżańskiego gazu ziemnego. Już w 2009 roku w wywiadzie z azerską agencją informacyjną Trend, ówczesny izraelski minister infrastruktury, Benjamin Ben-Eliezer stwierdził, że Izrael prowadził rozmowy z Baku w sprawie potencjalnej umowy, która mogła być warta 40 mld dolarów. Izraelscy inwestorzy byli zainteresowani nie tylko azerbejdżańskim sektorem energetycznym, ale także rolnictwem. 21 lutego 2006 roku w mieście Guba odbyło się azerbejdżańsko-izraelskie rolnicze forum biznesowe. Biznesmeni z północnego Azerbejdżanu i Izraela spotkali się, aby omówić m.in. technologie stosowane w przetwórstwie i pakowaniu produktów rolnych, systemy nawadniania, hodowlę ryb (Abilov, 2009, s. 157–158).

Stosunki gospodarcze między Izraelem a Azerbejdżanem rozwijają się bardzo dynamicznie i znajdują się na drodze ciągłego wzrostu, który rozpoczął się od przełomu 2005 i 2006 roku i trwa do teraz. Przygotowywane było wówczas nowe bilateralne porozumienie odnośnie ochrony inwestycji. Traktat ten został podpisany w lutym 2007 roku i była to pierwsza tego typu dwustronna umowa między Azerbejdżanem a Izraelem. Wskazuje się, że azerbejdżański eksport towarów do Izraela obejmuje: ropę naftową,

Wykres 1. Wartość eksportu towarów z Izraela do Azerbejdżanu w latach 2000–2020 (w mln dolarów)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Israel (ISR) and Azerbaijan...*

Wykres 2. Wartość eksportu z Azerbejdżanu do Izraela w latach 2000–2020 (w mln dolarów)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Israel (ISR) and Azerbaijan...*

chemikalia, przetwory warzywne i owocowe, nasiona i zboża, żelazo i stal. Natomiast Izrael eksportuje do Azerbejdżanu: sprzęt elektroniczny, samoloty, aparaturę medyczną i optyczną, broń i amunicji oraz meble (*Israel exports to Azerbaijan...*, 2021).

Mając na uwadze usytuowanie geopolityczne Azerbejdżanu i Izraelu oraz ich trudne relacje z sąsiadami, współpraca bilateralna między państwami stanowi jedno z kluczowych wyzwań ich polityk zagranicznych w najbliższych latach. W ciągu ostatnich lat Izrael znajdował się w skomplikowanej sytuacji wewnętrznej. Poczynając od pandemii koronawirusa, aż po kilkukrotną niemożność stworzenia koalicji rządzącej i wielokrotne powtarzanie wyborów parlamentarnych. W czerwcu 2021 roku zakończyły się 12-letnie rządy Benjamina Netanjahu, a nowym premierem Izraela został Naftali Bennet, przewodniczący izraelskiej nowej Prawicy. Ze względu na nadal niestabilną sytuację polityczną wydaje się, iż nowy izraelski rząd nie będzie dążył do przewartościowania polityki zagranicznej. Sojusz polityczny z Azerbejdżanem nadal jest dla Izraela niezwykle istotny i nowe izraelskie władze będą dążyć do utrzymania dobrych stosunków z władzami w Baku, szczególnie że Azerbejdżan jest jednym z nielicznych państw muzułmańskich, w relacjach z którym kwestia sporu z Palestyńczykami nie jest sprawą dominującą. Partnerstwo jest obecnie również ważne z perspektywy Azerbejdżanu. Z kolei Azerbejdżan ma nadzieję, że stosunki z Izraelem będą przekładać się na bliższą współpracę z żydowskimi organizacjami lobbingsowymi w Stanach Zjednoczonych, które mogłyby przeciwdziałać wpływowi diaspory ormiańskiej (Lisiecka, 2018, s. 54). Ponadto władze w Baku upatrują w Izraelu głównego w regionie partnera w zakresie budowania bezpieczeństwa militarnego oraz współpracy w kwestiach gospodarczych. Azerbejdżan pokłada nadzieję w tym, że Izrael będzie prowadził w najbliższych latach wiele projektów inwestycyjnych, szczególnie w zakresie nowoczesnych technologii. W związku z tym Azerbejdżan planuje w 2022 roku utworzyć swoje przedstawicielstwo handlowe w Izraelu, przy czym nie ustalono, czy będzie mieć ono swoją siedzibę w Tel Awiwie czy w Jerozolimie (Delanoë, 2021).

Współpraca wojskowa. Kwestia Górskiego Karabachu

Już podczas wojny azerbejdżańsko-armeńskiej o Górski Karabach w latach 1988–1994 Izrael był jednym z kluczowych partnerów Baku. Koncerny zbrojeniowe z Izraela udzieliły wsparcia w postaci zaawansowanych systemów uzbrojenia lotniczego, artyleryjskiego, przeciwpiechotnego oraz przeciwczołgowego, a także zbudowały ogrodzenie mające zabezpieczyć międzynarodowy port lotniczy w Baku i monitorowały i chroniły infrastrukturę energetyczną Azerbejdżanu (Ehrmann, Kraus, Souleimanov, 2013, s. 222). Wskazuje się, że od tamtego czasu poziom izraelskiego uzbrojenia w posiadaniu Azerbejdżanu ciągle rośnie i szacuje się, że wynosi ponad 60% zapasów broni sił azerbejdżańskich (Edelstein, 2021). O skali izraelskiego wsparcia dla władz w Baku świadczy także fakt, iż według Sztokholmskiego Międzynarodowego Instytutu Badań Pokojowych, w latach 2006-2019 Izrael dostarczył Azerbejdżanowi broń o wartości 825 milionów dolarów (Edelstein, 2021), która obejmowała między innymi: opancerzone wozy bojowe Sandcat, system raketowy i pociski przeciwpancerne Spike LR, drony taktyczne Hermes-900 oraz Heron, pociski ziemia-ziemia Spike NLOS, szybka łódź patrolowa Sheldag, mobilne wyrzutnie rakiet Lynx, drony obserwacyjne Aerostar, działo samobieżne 155 mm ATMOS czy morskie statki patrolowe OPV-62 (Delanoë, 2021).

W związku z współpracą militarną między Izraelem a Azerbejdżanem, ważną rolę, szczególnie dla bezpieczeństwa Baku ma współpraca wywiadowcza. Wskazuje się, że Azerbejdżan kilkakrotnie wykorzystał izraelskie dane wywiadowcze do udaremnienia ataków terrorystycznych w 2008 i 2012 roku, kiedy to bojówki libańskiego Hezbollahu planowały dokonać ataku na antyraketowe systemy radarowe Azerbejdżanu oraz ambasady Izraela i Stanów Zjednoczonych w Baku (Bhattacharje, 2017).

We wrześniu 2014 roku doszło do pierwszej w historii wizyty ministra obrony Izraela, Moszego Jaalona, w Azerbejdżanie. Wizyta miała na celu zacieśnienie współpracy militarnej obu państw. Obecność izraelskiego polityka zbiegła się w czasie z ogłoszeniem przez Islamską Republikę Iranu informacji o zastrzeleniu drona produkcji izraelskiej, który miał przylecieć na terytorium Iranu z obszaru Azerbejdżanu (Golowanow, 2014). Mając na uwadze fakt, że w 2012 roku doszło do znaczącej transakcji między Azerbejdżanem

a Israel Aerospace Industries w wysokości 1,6 miliarda dolarów, która obejmowała bezzałogowe statki powietrzne i systemu satelitarne, zestrzelony dron mógł faktywnie zostać wyprodukowany w Izraelu, a następnie odsprzedany siłom azerbejdzańskim (Lindenstraus, 2015, s. 70). Ponadto, na współpracę militarną między Izraelem a Azerbejdżanem wpływ miała umowa między Armenią a Federacją Rosyjską. 18 grudnia 2016 roku Benjamin Netanjahu podczas wystąpienia w Knesecie potwierdził, że Azerbejdżan zakupi izraelski system ochrony powietrznej – Żelazną Kopułę, co miało stanowić odpowiedź Baku na armeński zakup rosyjskich rakiet balistycznych krótkiego zasięgu Iskander (Bhattacharje, 2017). W maju 2021 roku minister obrony Azerbejdżanu potwierdził zakup izraelskiego systemu obrony.

Współpraca Izraela z Azerbejdżanem nie zawsze przebiegała jednak pomyślnie. W 2017 roku władze izraelskie ogłosiły zawieszenie sprzedaży dronów dla Azerbejdżanu. Było to związane z incydem, podczas którego izraelska firma Aeronautics, w ramach pokazu możliwości swoich dronów na zamówienie Azerbejdżanu, próbowała zbombardować armeński posterunek. Zawieszenie sprzedaży dronów zostało jednak wycofane w 2019 roku, wówczas Azerbejdżan zawarł z firmą Aeronautics kontrakt wart 13 milionów dolarów (Repetowicz, 2020).

Izrael starał się niemniej pozostawać neutralnym w kontekście bezpośredniego zaangażowania się w konflikt zbrojny w Górskim Karabachu. Podczas głosowania Zgromadzenia Ogólnego ONZ w dniu 13 marca 2008 roku nad rezolucją nr 10693, która miała potwierdzić integralność terytorialną Azerbejdżanu i zmusić do wycofania się sił armeńskich ze spornych obszarów (*General Assembly adopts resolution...*, 2008). Podczas głosowania Izrael znajdował się w grupie 100 państw, które wstrzymały się od głosu. Wstrzymanie się od głosu stanowiło potwierdzenie chęci zachowania neutralności i braku bezpośredniego zaangażowania w konflikt. Dla porównania, Stany Zjednoczone zagłosowały przeciwko rezolucji, udzielając wsparcia Armenii, państwa arabskie i Turcja poparły stanowisko Azerbejdżanu, natomiast Islamska Republika Iranu była nieobecna podczas głosowania (Bishku, 2009, s. 304).

Ważnym w kontekście wsparcia udzielanego dla Azerbejdżanu przez Izrael jest także znaczenie wojny rosyjsko-gruzińskiej z sierpnia 2008 roku. Wojna pięciodniowa zmieniła sytuację geopolityczną w regionie Kaukazu

Południowego i przewartościowała kierunki polityki zagranicznej państw, co skutkowało tym, że Azerbejdżan i Gruzja zaczęły skłaniać się ku współpracy ze Stanami Zjednoczonymi, NATO, Unią Europejską oraz Izraelem, natomiast Armenia zaczęła kierować swoje zainteresowanie w kierunku Teheranu (Bhattacharje, 2017). Ponadto, wskazuje się, że władze Azerbejdżanu traktują pomoc militarną ze strony Izraela jako swoistą przeciwwagę dla wpływów międzynarodowych w regionie, szczególnie współpracy Armenii z Federacją Rosyjską i Iranem. Konflikt w Górskim Karabachu wpłynął negatywnie na relacje bilateralne Izraela z Armenią. 17 września 2020 roku Armenia otworzyła swoją placówkę dyplomatyczną w Tel Awiwie, a już kilkanaście dni później – 1 października armeński ambasador opuszczał terytorium Izraela w wyniku sprzeciwu Erywanu wobec współpracy militarnej Izraela i Azerbejdżanu.

25 października 2020 roku ambasador Izraela w Azerbejdżanie wizytował miasto Ganja w celu złożenia kondolencji cywilnym ofiarom ataków rakietowych na obszarach poza strefą konfliktu przez siły Armenii. Jednocześnie, przedstawicielstwo Izraela dostarczyło Azerbejdżanowi pomoc humanitarną, w tym niezbędny sprzęt medyczny. Należy wskazać, że Armenia odrzuciła ofertę pomocy humanitarnej ze strony Izraela, co w wywiadzie dla Jerusalem Post potwierdził armeński premier, Nikol Paszynian: „Proponuję, aby Izrael wysłał tę pomoc najemnikom i terrorystom jako logiczną kontynuację swoich działań” oraz oskarżył Izrael o „aktywne zaangażowanie w konflikt w Górskim Karabachu” i stanie po stronie „najemników, islamskich terrorystów i Turcji” (Rahimov, 2020), których głównym celem jest eksterminacja Ormian (*I propose that Israel send...*, 2020).

Pomoc wojskowa płynąca ze strony Izraela spotkała się z silnym poczuciem uznania ze strony obywateli Azerbejdżanu, szczególnie po wydarzeniach z 2020 roku, kiedy to po zawarciu porozumienia na azerbejdżańskich ulicach obok flagi narodowej oraz flagi Turcji, powiewały flagi Izraela (Frantzman, 2020). Ponadto, obywatele Azerbejdżanu opowiadają się za tym, że otwarcie azerbejdżańskiej placówki dyplomatycznej w Izraelu byłoby jednym z wielu wyrazów wdzięczności za pomoc wobec tego państwa (Edelstein, 2021). Dla porównania, w Izraelu pojawiały się głosy sprzeciwu wobec udzielania pomocy wojskowej Azerbejdżanowi. Aktywiści społeczni skupieni głównie w Ormiańskim Komitecie Narodowym Jerozolimy domagali

się zablokowania dostaw broni, jednak w połowie października 2020 roku izraelski Sąd Najwyższy odrzucił ich wnioski. Sędzia, który wydawał wyrok w tej sprawie stwierdził, iż nie ma dowodów na to, że wysłany przez Izrael sprzęt wojskowy może zostać użyty w działaniach wojennych (Budzisz, 2020).

Czynnik irański

Azerowie są ludem pochodzenia tureckiego, ale pod względem wyznaniowym są szyitami, jak większość obywateli Islamskiej Republiki Iranu, co jednak nie ma znaczącego wpływu na relacje izraelsko-azerbejdżańskie. Można wskazać, że to właśnie zainteresowanie Iranu sytuacją w Południowym Kaukazie stało się przesłanką do zacieśniania relacji między Izraelem a Azerbejdżanem. Od lat Islamska Republika Iranu oskarża Baku o podsycanie niepokojów w dwóch irańskich ostanach: Azerbejdżanie Wschodnim i Zachodnim, zamieszkiwanych przez mniejszość azerską i tym samym rozbudzanie ich aspiracji niepodległościowych. Baku z kolei oskarża Teheran o wyłamanie się religijnej solidarności z azerskimi szyitami w konflikcie o Górski Karabach i udzielanie wsparcia chrześcijańskiej Armenii (Dzisiów-Szuszczykiewicz, 2007). Władze Armenii wielokrotnie potwierdzały, że Izrael udziela wsparcia Baku tylko dlatego, że Armenia utrzymuje dobre relacje z Teheranem i nie zastosowała się do sankcji międzynarodowych nałożonych na irański reżim (Erendor, Öztarsu, 2019, s. 160)⁶.

Dla Izraela bliskie relacje z Azerbejdżanem mają także znaczenie strategiczne, wynikające z chęci okrążenia jednego ze swoich największych wrogów. Budowanie sojuszu z Azerbejdżanem daje Izraelowi możliwość stworzenia przeciwwagi dla wpływów irańskich w regionie. Niemniej, wydaje się to wysoce mało prawdopodobne, by Baku wyraziło zgodę na wykorzystanie swojego terytorium przez Izrael do przeprowadzenia ataku militarnego na Islamską Republikę Iranu (Edelstein, 2021), pomimo iż w marcu 2012 roku pojawiły się informacje, że Azerbejdżan udzielił pozwolenia Izraelowi do wykorzystania swoich baz wojskowych do ataku na Iran. Władze Azerbejdżanu

⁶ Władze Armenii stwierdziły, że nie zrezygnują ze współpracy handlowej z Iranem, chyba, że Stanom Zjednoczonym uda się przekonać Turcję, by ta udostępniła władzom armeńskim nieograniczony dostęp do swoich portów morskich.

natychmiastowo zdementowały te informacje, podkreślając, że działania niektórych dziennikarzy stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa i balansują na pograniczu fantastyki (Lindenstraus, 2015, s. 73).

Azerbejdżan staje się także miejscem wojny zastępczej między Izraelem a Iranem. Pragnąc zwiększyć swoją pozycję w Azerbejdżanie, Iran dąży do zmniejszenia wpływów Izraela w tym kraju. W tym celu Iran często prowadzi działania, które mają na celu destabilizować sytuację w Azerbejdżanie i oddalić ten kraj od Izraela. Za przykład tego typu działań Iranu, uznaje się między innymi fakt, że tuż przed wizytą Szymona Peresa w Baku w 2009 roku irańskie siły zbrojne starały się zablokować wizytę izraelskiego przywódcy w Azerbejdżanie. Irańskie media próbowały podsycać antyizraelskie nastroje w regionie twierdząc, że Azerbejdżan obiegły masowe protesty przeciwko wcześniejszym wizytom izraelskich polityków w tym państwie (Murinson, 2014, s. 17). Ponadto, Iran wielokrotnie podejmował się działań mających za zadanie podważyć obraz Azerbejdżanu w oczach Zachodu, poprzez planowanie aktu terrorystycznego w Baku podczas konkursu „Eurowizja 2012”. Próba ta została udaremniona przez Funkcjonariuszy Ministerstwa Narodowego Bezpieczeństwa Azerbejdżanu wraz z funkcjonariuszami izraelskiej agencji wywiadowczej – Mossad (Sattarov, 2017, s. 44). Nie był to jednak pierwszy przypadek próby zamachu w Azerbejdżanie. W 2008 roku azerskie służby udaremniały atak bombowy na ambasadę Izraela, niemniej potencjalni dwaj sprawcy i dwunastu obywateli Islamskiej Republiki Iranu, którzy z nimi współpracowali zostali nieoczekiwanie zwolnieni z azerskiego więzienia w 2010 roku oraz po presji ze strony władz irańskich, zostali oni deportowani do Iranu (Ehrmann, Kraus, Souleimanov, 2013, s. 220).

Islamska Republika Iranu nie pozostaje obojętna wobec współpracy izraelsko-azerbejdżańskiej, szczególnie, że zaczyna ona wykroczać poza granice regionu i obejmuje coraz to nowe aspekty kooperacji, które wpływają destrukcyjnie na interesy i pozycję Teheranu w sferze stosunków międzynarodowych. Władze Iranu wyraziły swoje szczególne zaniepokojenie, kiedy irańscy Azerowie powołali do życia Gunaz TV, czyli kanał telewizyjny z siedzibą w Chicago, który miał obsługiwać właśnie tę grupę obywateli, przekazując im krytykę rządu irańskiego oraz szereg proizraelskich komentarzy. W jednym z programów emitowanych przez stację miało paść stwierdzenie,

że „mówi się, że to co dobre jest izraelskie”, oraz „zaprzysiężenie się Izraela z Azerbejdżanem pomaga popchnąć irański reżim w kierunku zagłady”, natomiast irańskich mułłów określono jako „nieszczęśliwych ludzi” (Edelstein, 2021). Ważnym jest także to, że w czasie walk o Górski Karabach irańscy Azerowie udzielali poparcia dla armii azerbejdżańskiej, czego przykładem są wydarzenia z pogranicza irańsko-azerskiego, kiedy to Azerowie z Islamskiej Republiki Iranu salutowali siłom azerskim i śpiewając, nazywając Republikę Azerbejdżanu ich ojczyznę, a siły zbrojne ich armią. Wydarzenia te wraz ze wsparciem płynącym z Izraela dla Baku, stanowią swoiste wyjaśnienie nerwowych działań władz w Teheranie, które są odpowiedzią na działania militarne Azerbejdżanu w Górskim Karabachu (Rahimov, 2020). Azerbejdżan nie może całkowicie odwrócić się od współpracy z Iranem, co wynika z tego, że oba państwa stanowią integralną część Międzynarodowego Korytarza Tranzytowego Północ-Południe, przez co relacje Baku z Teheranem muszą pozostać utrzymane. Ponadto, samo usytuowanie Azerbejdżanu w sąsiedztwie z Iranem powoduje, że znajduje się w samym epicentrum regionalnej rywalizacji o wpływy, która z roku na rok obejmuje kolejne państwa o ambicjach mocarstwowych (Bhattacharje, 2017).

Wnioski

Izrael i Azerbejdżan pozornie łączy niewiele, a z perspektywy badań nad stosunkami międzynarodowymi, ten alians wydaje się niezwykle ważny. W związku z obecnością szyickiej większości w Azerbejdżanie wydawać by się mogło, że nawiązanie dobrych relacji z Izraelem jest niemożliwe, a rząd w Baku powinien wykazywać się muzułmańską solidarnością z innymi państwami islamskimi. Jednak w ciągu ostatnich trzech dekad Azerbejdżan i Państwo Izrael nawiązały współpracę w wielu dziedzinach, przede wszystkim w kwestiach politycznych, gospodarczych oraz wojskowych. Izrael i Azerbejdżan znajdują się w podobnym położeniu w sferze stosunków międzynarodowych. Wpływa na to wiele czynników, wśród których najistotniejsze to współpraca ze Stanami Zjednoczonymi, a także ciągła obawa obu państw przed wybuchem kolejnego konfliktu zbrojnego przy ich granicach. Trudna sytuacja geopolityczna obu krajów oraz dynamiczne przemiany, zarówno w regionie Kaukazu Południowego, jak i na Bliskim Wschodzie, sprawiają,

że Azerbejdżan i Izrael podejmują współpracę, którą można by nazwać strategicznym partnerstwem związanym przede wszystkim w celu uniknięcia zwiększenia wpływów Iranu. Jednak długotrwałe relacje, przejawiające się w wizytach zagranicznych na wysokich szczeblach, licznych umowach gospodarczych oraz udzielaniu pomocy wojskowej i wywiadowczej dowodzą, że Izrael i Azerbejdżan łączy obecnie prawdziwy i silny sojusz, który jest niezwykle istotny i ciekawy z perspektywy stosunków międzynarodowych.

MGR MARZENA MRUK

Instytut Nauk Politycznych
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Śląski w Katowicach
ul. Bankowa 11, 44–100 Katowice
mmruk@us.edu.pl

MGR SARA PIWOWARSKA

Instytut Nauk Politycznych
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Śląski w Katowicach
ul. Bankowa 11, 44–100 Katowice
spiwowska@us.edu.pl

Bibliografia

- Abilov, S. (2009). The Azerbaijan-Israel relations: a non-diplomatic, but strategic partnership, *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*, 8, 147–167.
- “Azerbaijan House in Israel”: We, Jewish immigrants from Azerbaijan, are ready to make our best contribution to the sacred cause – the liberation of occupied Azerbaijani lands. Pobrane z: <https://www.news.az/news/azerbaijan-house-in-israel-we-jewish-immigrants-from-azerbaijan-are-ready-to-make-our-best-contribution-to-the-sacred-cause-the-liberation-of-occupied-azerbaijani-lands>.
- Bhattacharje, B. (2017, 31 lipca). *Israel and Azerbaijan Relation: A Strategic Compulsion*. Pobrane z: https://www.icwa.in/show_content.php?lang=1&level=3&ls_id=5042&lid=771.
- Bishku, M.B. (2009). The South Caucasus Republics and Israel, *Middle Eastern Studies*, 45(2), 295–314.

- Budzisz, M. (2020, 12 listopada). *Izrael i Azerbejdżan. U źródeł przyjaźni i nowego porządku regionalnego*. Pobrane z: <https://wpolityce.pl/swiat/526256-izrael-i-azerbejdzan-u-zrodel-przyjazni-i-nowego-porzadku>.
- Delanoë, I. (2021, 28 lipca). *Israel – Azerbaijan: an alliance in search of renewal*. Pobrane z: <https://fmes-france.org/israel-azerbaijan-an-alliance-in-search-of-renewal/>.
- Dzisiów-Szuszczkiewicz, A. (2007). Polityka Iranu wobec Azerbejdżanu. *Bezpieczeństwo Narodowe, III-IV-2007/5-6*, 331–332.
- Edelstein, D. (2021, 10 marca). *Potential Gains for Israel After Azerbaijan's Victory in Nagorno-Karabakh*. Pobrane z: <https://www.justsecurity.org/75135/potential-gains-for-israel-after-azerbaijans-victory-in-nagorno-karabakh/>.
- Ehrmann, M., Kraus, J., Souleimanov, E. (2013). The Iran-Israel-Azerbaijan Triangle: Implications on Regional Security. *Revista Estudos Políticos*, 1(2), 215–228.
- Erendor, M.E., Öztarsu, M.E. (2019). Iranian relations with Azerbaijan and Armenia: a comparative approach in the case of pragmatist politics. *BAİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 157–176.
- Frantzman, S.J. (2020, 11 listopada). *Azerbaijan's victory in war brings out Israeli flags. Will relations grow?* Pobrane z: <https://www.jpost.com/middle-east/azerbaijans-victory-in-war-brings-out-israeli-flags-will-relations-grow-648760>.
- General Assembly adopts resolution reaffirming territorial integrity of Azerbaijan, demanding withdrawal of all armenian forces* (2008, 13 marca). Pobrane z: <https://www.legal-tools.org/doc/f4ca4c/pdf/>.
- Golowanow, Ł. (2014, 11 września). *Izrael chce zacieśnić więzi z Azerbejdżanem*. Pobrane z: <https://www.konflikty.pl/aktualnosci/wiadomosci/izrael-chce-zaciesnic-wiezi-azerbejdzanem/>.
- "I propose that Israel send that aid to the mercenaries and to the terrorists as the logical continuation of its activities," Prime Minister Pashinyan tells *The Jerusalem Post* (2020, 3 listopada). Pobrane z: <https://www.primeminister.am/en/interviews-and-press-conferences/item/2020/11/03/Interview-Jerusalem-Post/>.
- Israel exports to Azerbaijan – 1995–2020 Data* (2021, 1 czerwca). Pobrane z: <https://tradingeconomics.com/israel/exports/azerbaijan>.
- Israel (ISR) and Azerbaijan (AZE) trade (2020)*. Pobrane z: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/isr/partner/aze>.
- Lindenstrauss, G. (2015). Israel-Azerbaijan: Despite the Constraints, a Special Relationship, *Strategic Assessment*, 17(4), 69–79.
- Lisiecka, J. (2018, 1 marca). *Israeli approaches to the EU's eastern neighbourhood*. Pobrane z: <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep17442.9.pdf?refreqid=excelsior%3A8e7dfd522e81a107727979de6502ceb>.
- Marcus, R.N. (2009, 24 kwietnia). *Azerbaijan and Israel: Oil, Islam and Strawberries. Pragmatism in foreign Policy between unlikely allied*. Pobrane z: <https://sites.tufts.edu/fletcherrussia/files/2018/09/2009-Robert-Marcus-Azerbaijan-and-Israel.-Oil-Islam-and-Strawberries-Pragmatism-in-Foreign-Policy-Between-Unlikely-Allies.pdf>.
- Murinson, A. (2014). *The Ties Between Israel and Azerbaijan*. Ramat Gan: The Begin-Sadat Center for Strategic Studies Bar-Ilan University.

- Ozierski, P. *Polityka energetyczna Izraela a kwestia rurociągu Baku – Tbilisi – Ceyhan*. Pobrane z: <https://docplayer.pl/7872496-Polityka-energetyczna-izraela.html>.
- Rahimov, R. (2020, 10 listopada). *Israel Delivers Aid to Azerbaijan: Background and Implications*. Pobrane z: <https://jamestown.org/program/israel-delivers-aid-to-azerbaijan-background-and-implications/>.
- Repetowicz, W. (2020, 3 sierpnia). *Lipcowa wojna Azerbejdżanu z Armenią [korespondencja ze strefy walk*. Pobrane z: <https://www.defence24.pl/lipcowa-wojna-azerbejdżanu-z-armenia>.
- Salmanov, M. (2018, 25 października). *Azərbaycan yəhudiləri- tarixdən bugünə*. Pobrane z: <http://anl.az/down/meqale/palitra/2018/oktyabr/612802.htm>.
- Sattarov, W. (2017). Stosunki azerbejdżańsko-izraelskie po 1991 roku. *Rocznik Politologiczny*, 13(1), 43–51.